

Een traditioneel conflict?

In de zich ontwikkelende na-industriële maatschappij overschaduwden nieuwe conflicten (emancipatie, milieu, derde-wereldproblematiek, vredesvragen) het oude, centrale conflict van de industriële maatschappij: het arbeidsconflict. Deze stelling van Alain Touraine gebruikte ik ooit in een van de columns in *ESB*.

Men kan echter moeilijk ontkennen dat van tijd tot tijd het sociale conflict weer de meeste aandacht van in ieder geval de media opeist. Zo is het conflict over de arbeidsduurverkortening weer voortdurend op de buis. Dus toch weer het arbeidsconflict centraal in onze maatschappij? Opperflakkig gezien is het inderdaad zo. Juist doordat een arbeidsconflict het productieproces kan lamleggen, zet het sterker zijn stempel op de samenleving dan alle andere conflicten. Het conflict tussen productie (economische groei) en milieu kent z'n hoogtepunten wanneer actiegroepen een kerncentrale belagen of wanneer Greenpeace present is als chemisch afval wordt gestort. Conflicten rond de emancipatie lopen als een soort veenbrand door onze maatschappij, maar niet iedereen merkt dat elke dag. Een arbeidsconflict, vooral wanneer dat zich, zoals vandaag, over een breed front voordoet, dringt zich veel meer op aan onze aandacht.

Toch is de stelling verdedigbaar dat het bij het conflict om de arbeidsduur gaat om een, in verschillende opzichten, nieuw type conflict. Inzet van het conflict is immers niet in de eerste plaats de verdelingsvraag, zoals bij het ouderwetse loonconflict, maar de organisatie van de productie en daarmee de organisatie van de arbeid en de participatiegraad. Natuurlijk kost herverdeling van de arbeid geld en kan men in die zin het conflict vertalen in een loonconflict, maar dat is maar een deel van de zaak. Achter het conflict ligt ook een opvatting over de toekomst van de werkgelegenheid en over de plaats van de arbeid en uiteindelijk over een maatschappijmodel.

Leidt de ontwikkeling van de technologie op iets langere termijn tot gebrek aan noodzakelijke arbeid en indien dat het geval is, hoe verdelen we dan de beschikbare arbeid? Of hebben we te maken met de min of meer toevallige samenloop van een (tij-

delijke?) vertraging in de economische groei en een versterkte toeloop tot de beroepsbevolking (zowel door demografische als culturele oorzaken)?

De diagnose „gebrek aan noodzakelijke arbeid”, wekt bij de economist bevreemding. „Kan dat eigenlijk?”, zal hij geneigd zijn te vragen. Men kan zich voorstellen dat er onvoldoende vraag is naar bepaalde bekwaamheden, of dat arbeid in het algemeen zich op een zeker moment uit de markt heeft geprijsd. Maar is het mogelijk dat arbeid zozeer vervangbaar wordt door kapitaal dat een vrije-tijdsmaatschappij ons als het ware is opgelegd? Eigenlijk betwijfel ik dat. Er is een zeer belangrijk verschil tussen het korte-termijnprobleem, gekenmerkt door massale werkloosheid bij een sterk groeiende beroepsbevolking en het lange-termijnprobleem. Het probleem, of liever de mogelijkheid op langere termijn is die van een vertraging van de groei van de beroepsbevolking, zelfs stagnering van de omvang van de beroepsbevolking rond de eeuwwisseling. Op korte termijn kan worden gesteld, dat een zo grote groei van de werkgelegenheid dat de gehele potentiële beroepsbevolking wordt opgenomen, onwaarschijnlijk is. Op langere termijn ligt de zaak anders. Wel kan men stellen dat op langere termijn de ruimte voor een zekere demobilisering van de beroepsbevolking aanwezig is, niet zozeer als ons opgelegde noodzakelijkheid als wel als een door groei van de productie per hoofd gegeven mogelijkheid.

De mogelijkheid van morgen wordt thans naar voren gebracht als de noodzakelijkheid van vandaag. Men zou kunnen zeggen dat daarmee een weg mogelijk is waarbij op de mogelijkheden van de toekomst wordt vooruitgelopen. De voorwaarden waaronder dat mogelijk is, zijn bekend: zorg voor de arbeidskosten en een grote inspanning voor het opheffen van knelpunten, waar het schaarse bekwaamheden betreft. Maar daarmee is tegelijkertijd het potentiële conflict aangeduid: niets meer en niets minder dan een reprise van het oude conflict tussen degenen die de kosten moeten opvangen en degenen die het probleem deponeren.

Het bijzondere van dit conflict is de uit-

zonderlijke betekenis van de te kiezen oplossing voor het werkloosheidsvraagstuk voor de toekomst van de samenleving 1). Een maatschappij met een globaal tot 32 uur gereduceerde werkweek ziet er heel anders uit als een maatschappij met een 40-urige werkweek of (eerlijk gezegd mijn eigen ideaal), een maatschappij met een zeer ruim scala van arbeidstijden variërende van meer dan 40 en tot minder dan 20 uren, waarbij de keuze voor een lange werkdag bij een korte werkweek even normaal is als de keuze voor een korte werkdag bij een „normale” werkweek. Zo'n wat arbeidstijd betreft gedereguleerde maatschappij sluit aan bij wat Paulien van der Linden (hoofdbestuurslid Industriebond FNV) in *De Vakbondskrant* noemt „die nieuwe werknemer”. Zij denkt daarbij vooral aan vrouwen die behoefte hebben aan deeltijdbanen en zelfs afroepcontracten. Hiet ligt wel een probleem: hoe kan de vakbeweging haar taak waarmaken als voor velen het arbeidscontract sterk geïndividualiseerd is. Men zal weinig voelen voor een oplossing van deze problematiek die naar Amerikaans voorbeeld de vakbeweging buiten de deur zet.

Ook bij een globale verkorting van de arbeidstijd worden verschillen tussen arbeidstijd en bedrijfstijd, en dus losse eindden, en dus niet-gestandaardiseerde arbeidstijden voor velen onvermijdelijk. Roostervrije dagen brengen daarvoor geen oplossing. Zelfs de „traditionele” stap naar een globale verkorting van de werkweek brengt ons een wezenlijk andere organisatie van de arbeid. Op die manier brengt een toch weer traditioneel conflict ons hoe dan ook naar niet-traditionele oplossingen. En dat zijn oplossingen waarmee juist de vakverenigingen problemen hebben.

1) Interessant is dat Huppes in *Een nieuw ambachtelijk elan*, stelt dat ondanks de versnelling van de technologische ontwikkeling het tempo van de arbeidstijdverkorting constant bleef en er dus een achterstand is opgelopen in het historische proces van arbeidstijdverkorting. De huidige werkloosheid zal dus gedeeltelijk te beschouwen zijn als een „opgelopen achterstand in het historische proces van arbeidstijdverkorting”. Dit is een vaststelling die de mijne omkeert.